

ΚΙΝΗΣΙΟΛΟΓΙΑ

ανθρωπιστική κατεύθυνση

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΑΤΟΜΑ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ - Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΓΕΝΕΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΦΥΣΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Ευαγγέλου Βασιλική,
Δανιά Ασπασία,
Σκορδίλης Εμμανουήλ,
Γκιόσος Ιωάννης

Η βιβλιογραφική αναφορά του άρθρου αυτού είναι:

Ευαγγέλου, Β., Δανιά, Α., Σκορδίλης, Ε., & Γκιόσος, Ι. (2023). Στερεότυπα και στάσεις παιδιών απέναντι στα άτομα τρίτης ηλικίας - ο ρόλος των διαγενεακών προγραμμάτων φυσικής δραστηριότητας. *Κινησιολογία, Ανθρωπιστική κατεύθυνση*, 10(2), 37-55.

CHILDREN'S STEREOTYPES AND ATTITUDES TOWARDS OLD PEOPLE; THE ROLE OF INTERGENERATIONAL PHYSICAL ACTIVITY PROGRAMS

Evangelou Vasiliki¹, Dania Aspasia¹, Skordilis Emmanouil¹, Giossos Yiannis¹

1. School/Department of Physical Education and Sport Science, National and Kapodistrian University of Athens

Abstract

The continuous increase in the proportion of old people in the total population and the change in age composition have altered the structure of families and intergenerational relationships. Children often associate older people with negative stereotypes and maintain negative attitudes towards them. The aim of this literature review was to investigate the factors that contribute to the formation of children's negative attitudes and stereotypes towards old people and the role of intergenerational physical activity programs in relation to such stereotypes and attitudes. For this purpose, published research studies were sought in the Eric, Google Scholar and PubMed databases, using as keywords related terms such as: "stereotypes", "attitudes", "old people", "intergenerational programs" and "physical activity". The search resulted in 70 studies, but 19 studies were analyzed which met the selection criteria set. The analysis of the data revealed the existence of several factors that contribute to the formation of negative stereotypes and attitudes of children and are based mainly in the family and social context of the individual. Removing stereotypes and improving attitudes seemed to be possible through the implementation of intergenerational physical activity programs that offer opportunities to build relationships and accept age diversity. From the study of the existing literature, it can be concluded that there is a diversity of parameters that contribute to the creation or formation of children's negative stereotypes and attitudes and the need for changes at individual, social and political level in order to create an inclusive society.

KEY WORDS: childhood, ageing, intergenerational relations, exercise

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΑΤΟΜΑ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ - Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΓΕΝΕΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΦΥΣΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Ευαγγέλου Βασιλική¹, Δανιά Ασπασία¹, Σκορδίλης Εμμανουήλ¹, Γκίοςος Ιωάννης¹

1. Σχολή/Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Περίληψη

Η συνεχής αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων ατόμων στον συνολικό πληθυσμό και η αλλαγή της ηλικιακής σύνθεσης έχουν μεταβάλλει τη δομή των οικογενειών και τις σχέσεις μεταξύ των γενεών. Τα παιδιά συχνά συνδέουν τα άτομα τρίτης ηλικίας με αρνητικά στερεότυπα και διατηρούν αρνητικές στάσεις απέναντί τους. Σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης ήταν η διερεύνηση των παραγόντων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση αρνητικών στάσεων και στερεοτύπων των παιδιών ως προς τα άτομα τρίτης ηλικίας και του ρόλου των διαγενεακών προγραμμάτων φυσικής δραστηριότητας ως προς τα στερεότυπα και τις στάσεις αυτού του είδους. Για τον σκοπό αυτό αναζητήθηκαν δημοσιευμένες ερευνητικές μελέτες στις βάσεις δεδομένων Eric, Google Scholar και PubMed, χρησιμοποιώντας ως λέξεις-κλειδιά συναφείς όρους όπως: "stereotypes", "attitudes", "old people", "intergenerational programmes" και "physical activity". Από την αναζήτηση προέκυψαν 70 μελέτες, ωστόσο από αυτές αναλύθηκαν 19 έρευνες οι οποίες πληρούσαν τα κριτήρια επιλογής που είχαν τεθεί. Από την ανάλυση των δεδομένων διαπιστώθηκε η ύπαρξη αρκετών παραγόντων που συντελούν στη διαμόρφωση αρνητικών στερεοτύπων και στάσεων των παιδιών και εδράζονται κυρίως στο οικογενειακό και κοινωνικό πλαίσιο του ατόμου. Η άρση των στερεοτύπων και η βελτίωση των στάσεων φάνηκε να είναι δυνατή μέσα από την εφαρμογή διαγενεακών προγραμμάτων φυσικής δραστηριότητας τα οποία προφέρουν ευκαιρίες οικοδόμησης σχέσεων και αποδοχής της ηλικιακής διαφορετικότητας. Από τη μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, συμπεραίνεται η ποικιλομορφία των παραμέτρων που συμβάλλουν στη δημιουργία ή διαμόρφωση των αρνητικών στερεοτύπων και στάσεων των παιδιών και η ανάγκη για αλλαγές σε ατομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο με σκοπό τη δημιουργία μιας συμπεριληπτικής κοινωνίας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: παιδική ηλικία, γήρανση, διαγενεακές σχέσεις, άσκηση

Εισαγωγή

Η αλλαγή της ηλικιακής σύνθεσης στον πληθυσμό έχει μεταβάλλει τη δομή των οικογενειών και θέτει υπό αμφισβήτηση τις παραδοσιακές σχέσεις μεταξύ των γενεών (Harper, 2014). Έρευνες δείχνουν ότι οι στάσεις για τα άτομα τρίτης ηλικίας και τη γήρανση είναι αρνητικές (Davidson, Luo & Fulton, 2008; Seefeldt, Jantz, Serock & Galper, 1977). Όσον αφορά ειδικά στα παιδιά, σύμφωνα με τους Davidson και συν. (2008) είναι λιγότερο πιθανό να επιλέξουν ένα άτομο μεγαλύτερης ηλικίας ως κάποιον με τον οποίο θα ήθελαν να περάσουν χρόνο μαζί του.

Οι στάσεις είναι μια ψυχολογική έννοια που αφορά την αξιολόγηση μιας οντότητας (άτομο, ομάδα ατόμων ή άψυχο αντικείμενο) η οποία είναι ευνοϊκή ή δυσμενής (Ridgway, Mason-Whitehead & McIntosh-Scott, 2018). Σύμφωνα με τους Klasmeier και Ripple (1971) από μικρή ηλικία τα παιδιά διαμορφώνουν στάσεις και στερεότυπα που παραμένουν ως μια συγκριτικά σταθερή, διαρκής και κατευθυντήρια δύναμη. Τα στερεότυπα αποτελούν υπερβολικές απόψεις ή αντιλήψεις για ένα άτομο ή μια ομάδα με βάση απλουστευτικές γενικεύσεις χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τα ατομικά χαρακτηριστικά (Ory, Hoffman, Hawkins, Sanner & Mockenhaupt, 2003) και μπορούν να επηρεάσουν τις στάσεις.

Η βιβλιογραφία υποδεικνύει την ύπαρξη πολλών παραγόντων που επηρεάζουν τη διαμόρφωση των στάσεων και των στερεοτύπων των παιδιών για τα άτομα τρίτης ηλικίας. Αρκετοί φαίνεται να αφορούν την κοινωνική μάθηση και το οικογενειακό πλαίσιο και πιο συγκεκριμένα την επίδραση από τους γονείς (Degner & Dalege, 2013) και την ομάδα συνομηλίκων (Lineweaver, Roy & Horth, 2017), τα κινούμενα σχέδια (Robinson, Callister, Magoffin & Moore, 2007), τα λογοτεχνικά βιβλία (Danowski & Robinson, 2012; Hollis-Sawyer & Cuevas, 2013), τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Makita, Mas-Bleda, Stuart & Thelwall, 2021), αλλά και τις αλληλεπιδράσεις και διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών με τα άτομα τρίτης ηλικίας.

Κατά τους Seefeldt και συν. (1977) οι εμπειρίες των παιδιών με ενεργούς, υγιείς ηλικιωμένους μπορούν να βοηθήσουν στην εξάλειψη των στερεοτύπων των παιδιών για τα φυσικά και συμπεριφορικά χαρακτηριστικά της μεγάλης ηλικίας. Σύμφωνα με τους Jopp, Jung, Damarin, Mirpuri και Spini (2017) η ταύτιση με πρότυπα ρόλων υγιούς και φυσικά δραστηριότητας γήρανσης θα μπορούσε να οδηγήσει στην αναγνώριση πιο θετικών πτυχών της γήρανσης μειώνοντας τις αρνητικές απόψεις για αυτή. Η φυσική δραστηριότητα μπορεί να συμβάλει προς αυτή την κατεύθυνση προσφέροντας συγχρόνως οφέλη για την υγεία αλλά και την άρση των αρνητικών στερεοτύπων (Flora & Faulkner, 2007).

Η χαρτογράφηση της ανάπτυξης των στερεοτύπων για την ηλικία παρέχει τις βάσεις για τον σχεδιασμό και την αξιολόγηση παρεμβάσεων με στόχο την προώθηση ισορροπημένων εικόνων γήρανσης που υπογραμμίζουν την εστίαση στην ατομική γήρανση αντί για τη στερεοτυπική γήρανση (Giles & Reid, 2005). Η κατανόηση της διαμόρφωσης των στάσεων και των στερεοτύπων των παιδιών θα μπορούσε να βοηθήσει στην ανάπτυξη κατάλληλων παρεμβάσεων για την προώθηση θετικότερων στάσεων απέναντι στα ηλικιωμένα άτομα (Teater, 2016).

Παράδειγμα τέτοιων παρεμβάσεων αποτελούν τα διαγενεακά προγράμματα τα οποία προωθούν τη σύνδεση μεταξύ των γενεών προσφέροντας ευκαιρίες αλληλεπίδρασης σε αμοιβαία επωφελείς δραστηριότητες (Cohen-Mansfield & Jensen, 2017). Η άνοδος των προγραμμάτων αυτών αποδίδεται στον συνδυασμό της ταχείας αύξησης του πληθυσμού των ηλικιωμένων παράλληλα με την επικράτηση ηλικιακών στερεοτύπων, ακόμη και σε μικρά παιδιά (Cohen-Mansfield & Jensen, 2017).

Κατά τους Iliano, Beeckman, Latomme και Cardon (2022), δεν είναι πολλά τα διαγενεακά προγράμματα που εστιάζουν στη φυσική δραστηριότητα, αν και φαίνεται να έχουν σημαντικά οφέλη τόσο για την υγεία (Flora & Faulkner, 2007), όσο και για τη μείωση των στερεοτύπων που

συνδέονται με τον ηλικιακό ρατσισμό (World Health Organization, 1996). Σύμφωνα με τα παραπάνω, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα αναφορικά με (α) τους παράγοντες που συμβάλουν στη διαμόρφωση στάσεων και στερεοτύπων προς τα άτομα τρίτης ηλικίας και (β) τον ρόλο που μπορεί να έχει η συμμετοχή παιδιών και ατόμων τρίτης ηλικίας σε διαγενεακά προγράμματα φυσικής δραστηριότητας ως προς τη διαμόρφωση στερεοτύπων και στάσεων αυτού του είδους.

Μέθοδος

Για την εξυπηρέτηση του σκοπού της παρούσας εργασίας πραγματοποιήθηκε αναζήτηση της σχετικής βιβλιογραφίας στις ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων Eric, Google Scholar και PubMed με λέξεις κλειδιά όρους που αφορούσαν συνδυαστικά: (α) στερεότυπα ΚΑΙ (β) στάσεις (attitudes) ΚΑΙ (γ) άτομα τρίτης ηλικίας (old people, seniors) ΚΑΙ (δ) διαγενεακά προγράμματα (intergenerational programs) ΚΑΙ (ε) φυσική δραστηριότητα (physical activity, exercise, fitness). Προκειμένου να συμπεριληφθούν στην ανασκόπηση οι έρευνες θα έπρεπε να πληρούν τα ακόλουθα κριτήρια: (α) να είναι δημοσιευμένες σε επιστημονικά περιοδικά με κριτές, (β) να είναι γραμμένες στην ελληνική ή την αγγλική γλώσσα, (γ) να είναι δημοσιευμένες κατά το διάστημα 2003 έως 2023 (δ) να έχουν περιεχόμενο που να ανταποκρίνεται στους όρους αναζήτησης (ε) να αφορούν διαγενεακά προγράμματα τα οποία εμπεριέχουν κάποιο είδος φυσικής δραστηριότητας, στα οποία συμμετέχουν παιδιά (ηλικίας κάτω των 18 ετών) ή παιδιά και νέοι έως 25 ετών και άτομα τρίτης ηλικίας (άτομα τρίτης ηλικίας ορίζονται συνήθως εκείνα άνω των 60 ετών (Kafkova, 2016), ωστόσο για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας λόγω του περιορισμένου αριθμού ερευνών αυτού του είδους, συμπεριλαμβάνονται τα άτομα άνω των 50 ετών). Από την αναζήτηση προέκυψαν 70 μελέτες, ωστόσο από αυτές αναλύθηκαν 19 έρευνες οι οποίες πληρούσαν τα προαναφερθέντα κριτήρια καθώς οι 51 μελέτες είτε είχαν περιεχόμενο που δεν ανταποκρινόταν στους όρους-λέξεις κλειδιά (π.χ. απόψεις παιδιών και όχι στάσεις για τα άτομα τρίτης ηλικίας είτε αφορούσαν διαγενεακά προγράμματα με περιεχόμενο που δε σχετιζόνταν με τη φυσική δραστηριότητα).

Αποτελέσματα

Από την ανάλυση των ερευνών που αξιολογήθηκαν, προέκυψαν τρεις βασικές κατηγορίες ερευνών: (α) παράγοντες διαμόρφωσης στερεοτύπων, (β) παράγοντες διαμόρφωσης στάσεων και (γ) διαγενεακά προγράμματα φυσικής δραστηριότητας που επηρεάζουν στερεότυπα-στάσεις. Ειδικότερα, η πρώτη κατηγορία αφορούσε πέντε έρευνες που εστίαζαν στους παράγοντες που συνέβαλαν στη διαμόρφωση στερεοτύπων των παιδιών για τα άτομα τρίτης ηλικίας. Η δεύτερη κατηγορία αφορούσε οκτώ έρευνες που επικέντρωναν στους παράγοντες που επηρεάζουν/διαμορφώνουν τις στάσεις των παιδιών απέναντι στα άτομα τρίτης ηλικίας και στην τρίτη κατηγορία κατατάχθηκαν έξι συνολικά έρευνες που αφορούσαν στην επίδραση που μπορεί να έχουν τα διαγενεακά προγράμματα φυσικής δραστηριότητας ως προς τις αλληλεπιδράσεις των γενεών, την εξάλειψη στερεοτύπων των παιδιών για τα άτομα τρίτης ηλικίας και την αλλαγή στάσεων απέναντι τους. Τα ευρήματα των παραπάνω ερευνών παρατίθενται συνολικά στον Πίνακα 1 και αναλύονται στη συνέχεια ανά κατηγορία αποτελεσμάτων της παρούσας ανασκόπησης.

Πίνακας 1. Χαρακτηριστικά ερευνών που συμπεριλήφθηκαν στην ανασκόπηση¹

Αναφορά	Συμμετέχοντες/ Δείγμα	Σχεδιασμός έρευνας	Στόχοι	Αποτελέσματα
Lineweaver, Roy & Horth (2017)	163 παιδιά (6-14 ετών)	Ποσοτικά δεδομένα	Διερεύνηση στερεοτύπων παιδιών ως προς τους ηλικιωμένους.	Τα στερεότυπα των παιδιών για τους ηλικιωμένους ήταν σε μεγάλο βαθμό θετικά.
Makita, Mas-Bleda, Stuart & Thelwall, (2021)	1,200 tweets	Μικτή μέθοδος	Διερεύνηση του τι και πώς συζητούν οι άνθρωποι όταν "κάνουν tweet" για την τρίτη ηλικία, τους ηλικιωμένους, τη γήρανση.	Μέσα από τα tweets φάνηκε τα γηρατειά να θεωρούνται πρόβλημα και η γήρανση να θεωρείται κάτι που πρέπει να αντισταθεί ή να επιβραδυνθεί.
Bousfield & Hutchison (2010)	55 νέοι (16-25 ετών)	Ποσοτικά δεδομένα	Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των εμπειριών των μαθητών από την επαφή τους με ηλικιωμένους και των στάσεων και των προθέσεων συμπεριφοράς απέναντι τους.	Διαπιστώθηκαν σημαντικές θετικές συσχετίσεις μεταξύ της ποιότητας επαφής με τους ηλικιωμένους και των συμπεριφορικών προθέσεων των νέων.
Douse, Farrer & Aujla (2020)	25 παιδιά (13-15 ετών) 12 ηλικιωμένοι ενήλικες (>60 ετών)	Μικτή μέθοδος	Διερεύνηση των αποτελεσμάτων ενός διαγενεακού προγράμματος χορού και τέχνης ως προς την κοινωνική και ψυχολογική ευημερία των ηλικιωμένων.	Φάνηκε ότι όλοι οι συμμετέχοντες διασκέδασαν με τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα το οποίο είχε θετικές επιπτώσεις στην κοινωνική και ψυχολογική ευημερία των ηλικιωμένων.
Drury, Hutchison & Abrams (2016)	70 νέοι (17-25 ετών)	Ποσοτικά δεδομένα	Διερεύνηση της στάσης των νέων απέναντι στους ηλικιωμένους.	Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι η ποιότητα της επαφής μεταξύ των γενεών έχει σημασία για τη μείωση του ηλικιακού ρατσισμού.
Heyman, Gut-heil & White-Ryan (2011)	32 παιδιά (4-5 ετών)	Ποσοτικά δεδομένα	Εξέταση της επίδρασης ενός προγράμματος διαγενεακής συνεργασίας στις στάσεις των παιδιών απέναντι στους ηλικιωμένους.	Τα παιδιά που συμμετείχαν στο διαγενεακό πρόγραμμα φάνηκε να είναι σε θέση να δουν πέρα από τους φυσικούς περιορισμούς των ηλικιωμένων.
Hollis-Sawyer & Cuevas (2013)	90 παιδικά εικονογραφημένα βιβλία	Ποιοτικά δεδομένα	Διερεύνηση της στερεοτυπικής αναπαράστασης των ηλικιωμένων γυναικών στα παιδικά εικονογραφημένα βιβλία.	Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι απεικονίσεις των ηλικιωμένων γυναικών ήταν γενικά πιο αρνητικές.
Kwong See & Nicoladis (2010)	24 παιδιά (2-3 ετών)	Πειραματική μέθοδος	Η μελέτη εξέτασε τις πεποιθήσεις των μικρών παιδιών σχετικά με τη γήρανση της γλωσσικής ικανότητας.	Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι σπάνιες επαφές με ηλικιωμένους, οδηγούν τα παιδιά να βασίζονται σε κοινά στερεότυπα για την τρίτη ηλικία.

Attar-Schwartz, Tan & Buchanan (2009)	1.478 παιδιά (11-16 ετών)	Ποσοτικά δεδομένα	Η μελέτη εξέτασε τις συσχετίσεις μεταξύ της σχέσης εφήβου-παππού και γιαγιάς και των χαρακτηριστικών της σχέσης τους.	Η μελέτη έδειξε ότι οι κοινωνικο-δημογραφικοί παράγοντες και η γεωγραφική απόσταση εφήβων-παππούδων μπορεί να καθορίζουν τις ευκαιρίες αλληλεπίδρασης μεταξύ τους.
Robinson Callister, Magoffin & Moore (2007)	34 ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney	Ποιοτικά δεδομένα	Εξέταση της αναπαράστασης των ηλικιωμένων στις ταινίες κινουμένων σχεδίων της Disney.	Τα ευρήματα έδειξαν ότι ενώ η πλειονότητα των ηλικιωμένων χαρακτήρων απεικονίζεται θετικά, εξακολουθεί να υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό που απεικονίζεται με αρνητικό τρόπο.
Danowski & Robinson (2012)	700 εικονογραφημένα λογοτεχνικά έργα (της δεκαετίας 2000-2010)	Ποιοτικά δεδομένα	Εξέταση της αναπαράστασης των ηλικιωμένων σε λογοτεχνικά έργα.	Τα αποτελέσματα έδειξαν υποεκπροσώπηση των ηλικιωμένων, χωρίς να υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο φύλων.
Degner & Dalege (2013)	131 μελέτες	Μετανάλυση	Προσδιορισμός της επίδρασης της ομοιότητας γονέα-παιδιού στην προκατάληψη μεταξύ ομάδων και διερεύνηση μεσολαβητών αυτής της σχέσης.	Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι οι στάσεις γονέων-παιδιών σχετίζονται καθ' όλη τη διάρκεια της παιδικής και εφηβικής ηλικίας.
Chorn Dunham & Casadonte (2009)	380 παιδιά 12 ηλικιωμένοι	Ποσοτικά δεδομένα	Προσδιορισμός της επίδρασης ενός διαγενεακού προγράμματος στις στάσεις των παιδιών απέναντι στη γήρανση και τους ηλικιωμένους.	Διαπιστώθηκε ότι ακόμη και αν και το πρόγραμμα δεν είχε σχεδιαστεί ειδικά για την αλλαγή στάσεων, υπήρξε σημαντική διαφορά ως προς τις θετικές στάσεις απέναντι στη γήρανση.
McConnell & Naylor (2016)	24 παιδιά (σχολικής ηλικίας) 9 μεγαλύτερης ηλικίας ενήλικες	Μικτή μέθοδος	Προσδιορισμός της σκοπιμότητας ενός διαγενεακού προγράμματος φυσικής δραστηριότητας.	Και οι δύο ομάδες συμμετεχόντων είχαν υψηλά επίπεδα ικανοποίησης και την πρόθεση να χρησιμοποιήσουν αυτά που έμαθαν.
Mosor et al. (2019)	93 ενήλικες μεγαλύτερης ηλικίας (54 έως 96 ετών) 78 παιδιά (2-7 ετών) 13 καθηγητές 12 γονείς	Μικτή μέθοδος	Αξιολόγηση της εφαρμογής, της σκοπιμότητας και των αποτελεσμάτων ενός διαγενεακού προγράμματος προαγωγής της υγείας με βάση την ψυχοκινητική δραστηριότητα.	Η μελέτη έδειξε ότι το διαγενεακό πρόγραμμα συνέβαλε στην ευημερία και ενεργητική συμμετοχή και ικανοποίηση των συμμετεχόντων.

¹ Οι έρευνες που συμπεριλήφθηκαν στην παρούσα ανασκόπηση επισημαίνονται με * στο τέλος της εργασίας.

Teater (2016)	70 άτομα τρίτης ηλικίας (58-92 ετών) παιδιά σχολικής ηλικίας.	Μικτή μέθοδος	Διερεύνηση του βαθμού στον οποίο η συμμετοχή ηλικιωμένων ενηλίκων σε ένα διαγενεακό πρόγραμμα ενισχύει την αντιλαμβανόμενη από αυτούς υγεία και ευημερία.	Φάνηκε ότι η συμμετοχή των ενηλίκων στο πρόγραμμα συνέβαλε στη συναισθηματική και συνολική υγεία και ευημερία, ενώ τους επέτρεψε να μάθουν για τα παιδιά.
Verhage, Schuurman & Lindenberg (2021)	35 νέων (15-24 ετών)	Ποιοτικά δεδομένα	Διερεύνηση της επίδρασης ενός διαγενεακού προγράμματος με περιεχόμενο δράσεων αναψυχής και φυσικής δραστηριότητας στη μείωση του ηλικιακού ρατσισμού και των αρνητικών στερεοτύπων.	Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το αν μια θετική εμπειρία επαφής μεταφράζεται σε αλλαγή εικόνας των ηλικιωμένων, σχετίζεται με την τοποθέτησή της στο προσωπικό πλαίσιο αναφοράς των νέων.
Levy et al. (2014)	Ομάδες της πλατφόρμας Facebook που επικεντρώθηκαν σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας	Ποιοτικά δεδομένα	Διερεύνηση του ηλικιακού ρατσισμού σε ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης.	Τα αρνητικά ηλικιακά στερεότυπα αποτέλεσαν το επίκεντρο μιας συντριπτικά μεγάλης μερίδας των περιγραφών των ομάδων στο Facebook σχετικά με τα ηλικιωμένα άτομα.
Kirsha, Frydenberg & Deans (2021).	57 παιδιά (4-5 ετών) 75 ηλικιωμένοι ενήλικες, ηλικίας (65 - 100 ετών)	Ποιοτικά δεδομένα	Διερεύνηση της αύξησης των κοινωνικών συνδέσεων μεταξύ των γενεών μέσα από την εφαρμογή διαγενεακού προγράμματος, με δράσεις ψυχαγωγίας και φυσικής δραστηριότητας.	Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά είχαν θετικές στάσεις απέναντι στους ηλικιωμένους.

Παράγοντες διαμόρφωσης στερεοτύπων

Μία κοινή διαπίστωση στις έρευνες που αφορούσαν στη διαμόρφωση στερεοτύπων ήταν ότι σχετικά λίγα είναι γνωστά για την εμφάνιση των ηλικιακών στερεοτύπων (Kwong See & Nicoladis, 2010). Από τη βιβλιογραφία διαφάνηκε ότι σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση ηλικιακών στερεοτύπων στην παιδική ηλικία διαδραματίζουν οι συνομήλικοι (Lineweaver et al., 2017), τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Makita et al., 2021) καθώς και η παιδική λογοτεχνία (Hollis-Sawyer & Cuevas, 2013). Τα παραπάνω ερεθίσματα συνδέουν τη γήρανση με στερεότυπες απεικονίσεις οι οποίες αποδίδουν μειωμένες ικανότητες (π.χ. γλωσσική ικανότητα) και λανθασμένες πεποιθήσεις αναφορικά με το δυναμικό και τις ιδιαιτερότητες των ατόμων τρίτης ηλικίας.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την έρευνα των Lineweaver, Roy και Horth (2017), η κοινωνική μάθηση συμβάλλει στη διαμόρφωση στερεοτύπων των παιδιών για τους μεγαλύτερους ενήλικες. Στην έρευνά αυτή συμμετείχαν 163 παιδιά σχολικής ηλικίας διαφόρων τάξεων και εξετάστηκε αν τα στερεότυπα για τους ηλικιωμένους ενήλικες ήταν περισσότερο όμοια μεταξύ των παιδιών που μοιράζονται ένα σχολικό περιβάλλον από ό,τι μεταξύ παιδιών ίδιας τάξης, αλλά διαφορετικού σχολείου. Φάνηκε πως τα παιδιά στην πρώτη και τέταρτη τάξη είχαν παρόμοια στερεότυπα για τους ηλικιωμένους ενήλικες ανεξάρτητα από το σχολείο που παρακολουθούσαν. Αυτό παρέχει κάποια ενδεικτικά στοιχεία τα οποία υποδεικνύουν ότι οι συνομήλικοι μπορεί να επηρεάσουν την ανάπτυξη στερεοτύπων, ιδιαίτερα σε μεγαλύτερες ηλικίες (Lineweaver et al., 2017).

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης φάνηκε να αποτελούν χώρο αρνητικών στερεοτύπων για ηλικιωμένα άτομα (Levy, Chung, Bedford & Navrazhina, 2014; Makita et al., 2021). Αυτή η έκθεση σε κοινωνικές πληροφορίες που εμπεριέχουν προκατάληψη μπορεί να επηρεάσουν τα κίνητρα για επαφή μεταξύ γενεών καθώς και την κατανόηση της διαδικασίας γήρανσης (Hollis-Sawyer & Cuevas, 2013). Ειδικότερα, στην έρευνα των Makita και συνεργατών (2021) εξετάστηκαν αναπαραστάσεις της γήρανσης και των ηλικιωμένων ατόμων σε 1.200 tweets και φάνηκε ότι η γλώσσα που χρησιμοποιείται συχνά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενισχύει τις αρνητικές αναπαραστάσεις της ηλικίας και της γήρανσης με τους ηλικιωμένους να παρουσιάζονται ως μια ανίσχυρη, ευάλωτη και ομοιογενής ομάδα. Οι αναπαραστάσεις της γήρανσης και η σύνδεση τους με τα στερεότυπα των παιδιών φάνηκε πως αφορούν εξίσου και τη λογοτεχνία. Οι Hollis-Sawyer και Cuevas (2013) ανέλυσαν 106 παιδικά βιβλία με εικόνες για να εξετάσουν την έκταση των στερεοτύπων των μεγαλύτερων σε ηλικία ενηλίκων στο περιεχόμενό τους. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ενήλικες απεικονίζονταν συχνά με υπερβολικά φυσικά χαρακτηριστικά, φορώντας γυαλιά, με ρυτίδες και άσπρα ή χωρίς μαλλιά. Μάλιστα οι ερευνητές αποφάνθηκαν ότι τα παιδιά εκτίθενται σε «επικίνδυνες» απεικονίσεις για τη γήρανση καθώς συχνά οι ηλικιωμένοι ενήλικες απεικονίζονταν με στερεότυπες εικόνες και χρήση υποτιμητικών χαρακτηρισμών (π.χ. άπληστες γριές, κουτσαίνοντας).

Η έρευνα των Kwong See και Nicoladis (2010) με παιδιά ηλικίας 2 έως 3 ετών έδειξε ότι τα παιδιά είχαν στερεότυπα απέναντι στους ερευνητές μεγαλύτερης ηλικίας. Η έρευνα στηρίχθηκε στην υπόθεση ότι τα στερεότυπα των παιδιών «συνδέουν» τη γήρανση με τη μείωση της γλωσσικής ικανότητας όσον αφορά στα ηλικιωμένα άτομα. Οι ερευνητές έδειξαν στα παιδιά ζεύγη αντικειμένων, με ένα αντικείμενο γνωστό στα παιδιά αυτής της ηλικίας (π.χ. μήλο) και ένα πιθανά άγνωστο (π.χ. ανεμόμυλος). Όταν τους ζητήθηκε να δείξουν το αντικείμενο στο ζευγάρι που αναφέρθηκε σε μια ψευδολέξη (π.χ., πού είναι το DAX), τα παιδιά φάνηκε να εμφανίζουν ένα τυπικό μοτίβο της απόκρισης επιλέγοντας το άγνωστο αντικείμενο ως αναφορά. Δηλαδή, τα παιδιά δείχνουν εμπιστοσύνη σε μια ευρετική αμοιβαίου αποκλεισμού που υπαγορεύει ότι μια νέα λέξη πρέπει να αναφέρεται σε κάτι που δεν είναι ήδη γνωστό. Για τα παιδιά με περιορισμένη επαφή με ηλικιωμένους, αυτό το μοτίβο αποκαλύφθηκε, όταν ρωτήθηκαν από έναν νεαρό ερευνητή. Ωστόσο, τα παιδιά δεν έδειξαν αυτή τη συνήθη απάντηση όταν ρωτήθηκαν από έναν μεγαλύτερο

ηλικιακά ερευνητή. Οι Kwong See και Nicoladis (2010) ερμήνευσαν τη διαφορά ως ένδειξη ότι όταν ένα ηλικιωμένο άτομο λέει μια λέξη (λέξη που το παιδί δεν γνωρίζει), τα παιδιά υποθέτουν ότι ο μεγαλύτερος ερευνητής είναι μπερδεμένος και δεν είναι τόσο αξιόπιστος δάσκαλος όσο ένας νεότερος εμπειρογνώμονας.

Παράγοντες διαμόρφωσης στάσεων

Από τη μελέτη των άρθρων της συγκεκριμένης κατηγορίας διαφάνηκε ότι η ανάπτυξη στάσεων απέναντι στους ηλικιωμένους και γενικότερα για τη γήρανση επηρεάζεται από πληροφορίες και παραδείγματα που τα παιδιά παρατηρούν (Gilbert & Ricketts, 2008). Η οικογένεια (Attar-Schartz et al., 2009), οι κοινωνικές επιρροές (Robinson et al., 2007), τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η λογοτεχνία (Danowski & Robinson, 2012) προέκυψαν ως οι κυριότεροι παράγοντες που παρέχουν στα παιδιά αρνητικές πληροφορίες και ιδέες για τους ηλικιωμένους. Μία ακόμη παράμετρος που φάνηκε να επιδρά αρνητικά στις στάσεις των παιδιών ήταν η αντιπροσώπευση των ηλικιωμένων ατόμων σε κινούμενα σχέδια (Robinson et al., 2007). Πολύ σημαντικό για τη διαμόρφωση των στάσεων των παιδιών αναδείχθηκε το οικογενειακό περιβάλλον και κυρίως οι σχέσεις των παιδιών με τα άτομα τρίτης ηλικίας. Επιπλέον, η συμμετοχή των παιδιών σε διαγενεακά προγράμματα αναδείχθηκε σημαντικός μοχλός προς τη διαμόρφωση θετικών στάσεων των παιδιών (Heyman, et al., 2011).

Η έρευνα των Robinson και συν. (2007) επικεντρώθηκε σε ένα δείγμα τριάντα τεσσάρων ταινιών κινουμένων σχεδίων της Disney. Οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι ηλικιωμένοι χαρακτήρες υποεκπροσωπούσαν και επικρατούσαν αρνητικά στερεότυπα. Αυτή η αρνητικότητα συχνά επηρέαζε τη συνολική ανάλυση ενός ηλικιωμένου χαρακτήρα, με το 48% των ηλικιωμένων χαρακτήρων να απεικονίζονται με αρνητικό τρόπο. Η έρευνα κατέληγε στο ότι οι αρνητικές απεικονίσεις στις ταινίες της Disney μπορεί να είναι σημαντικά στοιχεία επιρροής για τα παιδιά και ότι μπορεί να συμβάλλουν στη διαμόρφωση ή την ενίσχυση των αρνητικών στάσεων απέναντι στους ηλικιωμένους.

Αντίστοιχα και σε ότι αφορά στη λογοτεχνία, φάνηκε πως υπάρχει υποαντιπροσώπευση των ηλικιωμένων (Danowski & Robinson, 2012). Οι Danowski και Robinson (2012) ανέλυσαν μια επιλογή εικονογραφημένων βιβλίων για τα έτη 2000-2010. Πάνω από 700 εικονογραφημένα λογοτεχνικά έργα στις Ηνωμένες Πολιτείες συμπεριλήφθηκαν σε αυτή τη διερεύνηση για να προσδιοριστούν τα επίπεδα του ηλικιακού ρατσισμού που υπήρχαν σε αυτή τη δεκαετία. Τα συμπεράσματα έδειξαν υποαντιπροσώπευση των ηλικιωμένων, ωστόσο τα ευρήματα υποδήλωναν μια σημαντική βελτίωση στη συνολική απεικόνιση των ηλικιωμένων χαρακτήρων στα εικονογραφημένα βιβλία.

Η διαμόρφωση των στάσεων φάνηκε πως σχετίζεται σημαντικά και με το οικογενειακό περιβάλλον. Σημαντικός αναδείχθηκε ο ρόλος των γονέων ως «φυλάκων» της διαγενεακής επαφής. Σύμφωνα με τους Attar-Schartz et al. (2009) επειδή οι γονείς συχνά ενεργούν ως φύλακες στο πλαίσιο αυτών των διαγενεακών ανταλλαγών, μπορούν επίσης να διαμορφώσουν τις στάσεις των παιδιών. Η μετα-ανάλυση των Degner και Dalege (2013) κατέδειξε επίσης ότι οι στάσεις των παιδιών και των γονέων τους σχετίζονται σημαντικά. Αναφορικά με την οικογένεια, εκτός από τη γονεϊκή επίδραση, η επαφή με τους παππούδες και τις γιαγιάδες αναδείχθηκε επίσης σημαντική σύμφωνα με την έρευνα των Attar-Schartz et al. (2009) που βασίστηκε σε δείγμα 1.478 μαθητών ηλικίας 11-16 ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συχνότητα των διαγενεακών επαφών μεταξύ παιδιών και των παππούδων τους είχαν θετική επίδραση στα παιδιά αναφορικά με τους ηλικιωμένους. Η μελέτη των Bousfield και Hutchison (2010), που διεξήχθη με 55 νέους ηλικίας 16 έως 25 ετών έδειξε ότι η οικειότητα και η ποιότητα

της σχέσης επηρεάζουν περισσότερο τις θετικές στάσεις των παιδιών από ό,τι η απλή επαφή με τα ηλικιωμένα άτομα. Όσο καλύτερη ήταν η ποιότητα της επαφής με τους ηλικιωμένους, τόσο πιο ευνοϊκή ήταν η στάση τους απέναντι στους ηλικιωμένους.

Μια άλλη παράμετρος που φαίνεται να επιδρά στις στάσεις των παιδιών απέναντι στα άτομα τρίτης ηλικίας είναι η συμμετοχή τους σε διαγενεακά προγράμματα. Έρευνα που διεξήχθη από τους Chorn, Dunham και Casadonte (2009) αναφέρει ευρήματα από ένα διαγενεακό επιστημονικό πρόγραμμα, στο οποίο εθελοντές (ενήλικες) τοποθετήθηκαν σε δημοτικά σχολεία και τάξεις φυσικών επιστημών για να βοηθήσουν τους δασκάλους. Αν και το πρόγραμμα δεν σχεδιάστηκε ειδικά για την αλλαγή στάσεων, εντούτοις υπήρξε σημαντική διαφορά ως προς τις θετικές στάσεις απέναντι στη γήρανση στην πειραματική ομάδα παιδιών. Αντίστοιχα, στην έρευνα των Heyman, Gutheil και White-Ryan (2011) παιδιά προσχολικής ηλικίας που συμμετείχαν σε διαγενεακά προγράμματα είχαν πιο θετικές στάσεις απέναντι στους ηλικιωμένους συγκριτικά με τους συνομηλίκους τους που δε συμμετείχαν. Ωστόσο, από τη μελέτη των Drury, Hutchison και Abrams (2016) η οποία διερεύνησε τις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών τύπων διαγενεακών σχέσεων (μεταξύ νέων ηλικίας 17-25 ετών και ατόμων άνω των 60 ετών) και της στάσης των νέων απέναντι στους ηλικιωμένους, προέκυψε ότι η ύπαρξη συχνής επαφής με τους ηλικιωμένους δεν είναι επαρκής για την μείωση του ηλικισμού² και ότι η αντιλαμβανόμενη ποιότητα της επαφής μεταξύ των γενεών είναι αυτή που προσφέρει τη δυνατότητα μείωσης των προκαταλήψεων.

Διαγενεακά προγράμματα φυσικής δραστηριότητας και διαμόρφωση στερεοτύπων και στάσεων

Από τη μελέτη των ερευνών της παρούσας κατηγορίας προέκυψε ότι η πλειονότητα των διαγενεακών προγραμμάτων έχει σχεδιαστεί για να μειώσει τις αρνητικές αντιλήψεις των παιδιών για τους ηλικιωμένους (Chorn Dunham & Casadonte, 2009). Ενδεικτικά τα διαγενεακά προγράμματα φυσικής δραστηριότητας περιελάμβαναν δραστηριότητες "μαραθώνιου" περπατήματος αεροβικής σε καρέκλα (McConnell & Naylor, 2016), χορό, προπαρασκευαστικές κινητικές ασκήσεις και ασκήσεις οικοδόμησης σχέσεων (Douse, Farrer & Aujla, 2020), κηπουρική (Kirsha, Frydenberg & Deans, 2021), δραστηριότητες για τη διευκόλυνση αισθητηριακών, αντιληπτικών, κινητικών και κοινωνικών δεξιοτήτων με τη χρήση διαφορετικών υλικών (Mosor et al., 2019) περπάτημα, παιχνίδια στην παιδική χαρά, Tai-Chi (Teater, 2016) κ.ά.. Μέσα από την εφαρμογή προγραμμάτων αυτού του είδους φάνηκε πως μπορεί να υπάρξει άρση των στερεοτύπων και βελτίωση των στάσεων, μέσα από ευκαιρίες γνωριμίας, οικοδόμησης σχέσεων και αποδοχής της ηλικιακής διαφορετικότητας.

Οι McConnell και Naylor (2016) εφάρμοσαν ένα διαγενεακό πρόγραμμα φυσικής δραστηριότητας προκειμένου να αυξήσουν τα επίπεδα φυσικής δραστηριοποίησης όλων των συμμετεχόντων και να προωθήσουν θετικές διαγενεακές στάσεις τόσο στα παιδιά όσο και στους ενήλικες. Συμμετέχοντες ήταν 22 μαθητές της 4^{ης} ή 5^{ης} τάξης και εννέα συμμετέχοντες άνω των 55 ετών, οι οποίοι παρακολούθησαν ένα πρόγραμμα 6 εβδομάδων που περιελάμβανε μεταξύ άλλων κοινή δραστηριότητα "μαραθώνιου" περπατήματος, αεροβική σε καρέκλα υπό την καθοδήγηση των μαθητών στα άτομα ηλικίας 55+, καθώς και μια έκθεση φυσικής

² Ηλικισμός: ο όρος χρησιμοποιείται για να αποδώσει τον αγγλικό όρο ageism και σημαίνει τη «διαδικασία συστηματικών στερεοτύπων και διακρίσεων κατά ανθρώπων, επειδή είναι ηλικιωμένοι{...}» (Donizzetti, 2019, σ.2).

δραστηριότητας και υγείας. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν την ανάγκη περαιτέρω έρευνας - καθώς τα ποιοτικά δεδομένα της έρευνας υπέδειξαν αλλαγή στις στάσεις κάτι που δεν επιβεβαιώθηκε από τα ποσοτικά δεδομένα.

Το πρόγραμμα «Generations Dancing» που εφαρμόστηκε στην έρευνα των Douse, Farrer και Aujla (2020) έφερε σε επαφή καλλιτέχνες με 25 μαθητές και 11 ηλικιωμένους που συνεργάστηκαν για να δημιουργήσουν μια παράσταση χορού και μια έκθεση φωτογραφίας. Το πρόγραμμα διάρκειας 11 εβδομάδων περιελάμβανε δύο φάσεις. Οι εβδομάδες 1-5 περιλάμβαναν ξεχωριστές συνεδρίες 90 λεπτών και περιλάμβαναν προπαρασκευαστικές κινητικές ασκήσεις, ασκήσεις οικοδόμησης σχέσεων και την ευκαιρία να γίνουν γνωριμίες μεταξύ των ηλικιωμένων ενηλίκων και των νέων μέσω βιντεοσκοπήσεων. Οι εβδομάδες 6-10 αποτελούνταν από συνεδρίες 90 λεπτών μία φορά την εβδομάδα, στις οποίες συναντιούνταν όλοι οι συμμετέχοντες στο Πανεπιστήμιο του Bedfordshire. Αυτές οι συνεδρίες διαμόρφωσαν το χορευτικό στοιχείο της παράστασης. Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε με μια παράσταση και μια έκθεση όπου παρουσιάστηκε το τελικό έργο της διαγενεακής παράστασης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ενώ πολλοί από τους συμμετέχοντες άρχισαν το έργο με ορισμένες προκαταλήψεις, τα στερεότυπα ξεπεράστηκαν εύκολα (Douse et al., 2020).

Οι Mosor και συνεργάτες (2019) εφάρμοσαν ένα διαγενεακό πρόγραμμα βασισμένο στην ψυχοκινητική δραστηριότητα με στόχο να προάγει την ευημερία και αλληλεπίδραση μεταξύ παιδιών προσχολικής ηλικίας και ενήλικες μεγαλύτερης ηλικίας. Εκατόν ενενήντα έξι συμμετέχοντες (93 ενήλικες ηλικίας 54 έως 96 ετών, 78 παιδιά 2 έως 7 ετών, 13 επαγγελματίες και 12 γονείς) από 16 ιδρύματα συμμετείχαν στο πρόγραμμα. Το διαγενεακό πρόγραμμα περιελάμβανε δραστηριότητες που διευκόλυναν τις αισθητηριακές, αντιληπτικές, κινητικές και κοινωνικές δεξιότητες των συμμετεχόντων με τη χρήση διαφορετικών υλικών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στο τέλος της παρέμβασης είχε αυξηθεί ο αριθμός τόσο των παιδιών όσο και των ηλικιωμένων που έπαιρναν πρωτοβουλία για να ξεκινήσουν διαγενεακές επαφές.

Η Teater (2016) εφάρμοσε ένα διαγενεακό πρόγραμμα για την προώθηση της ενεργούς γήρανσης διερευνώντας τις εμπειρίες των ατόμων τρίτης ηλικίας. Η έρευνα αποτελούσε μέρος του ευρύτερου προγράμματος «Time after Time» που περιελάμβανε πρότζεκτ με μια σειρά από καλλιτεχνικές ή δημιουργικές δραστηριότητες όπως τραγούδι, θέατρο, χορό, παιχνίδια στην παιδική χαρά, Tai-Chi. Τα προγράμματα περιλάμβαναν επαφή «έναν προς έναν», ομαδική αλληλεπίδραση και συνδυασμό των δύο. Οι συναντήσεις διάρκειας από μία έως έξι ώρες γίνονταν κατά τη διάρκεια μιας ημέρας ή αρκετών εβδομάδων. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν 70 άτομα τρίτης ηλικίας³ (58-92 ετών) και μαθητές σχολικής ηλικίας. Οι ηλικιωμένοι ανέφεραν ότι η συμμετοχή τους ήταν ευεργετική και δημιούργησε μεγαλύτερη κατανόηση και σεβασμό μεταξύ των γενεών. Τέλος, ανέφεραν ότι οι σκέψεις και τα στερεότυπά τους (π.χ. "χούλιγκανς") για τα παιδιά αμφισβητήθηκαν και άρχισαν να βλέπουν ότι υπάρχουν περισσότερα θετικά χαρακτηριστικά στους νέους (π.χ. "ευγενικοί", "αξιαγάπητοι").

Η μελέτη των Kirsha, Frydenberg και Deans (2021) αξιολόγησε ένα διαγενεακό πρόγραμμα μεταξύ ενός κέντρου πρώιμης μάθησης που συνεργαζόταν με ένα Πανεπιστήμιο στη Μελβούρνη και μια μονάδα φροντίδας ηλικιωμένων. Διερεύνησε τις στάσεις παιδιών ηλικίας τεσσάρων και πέντε χρόνων απέναντι στους ηλικιωμένους, την ενσυναίσθηση, κοινωνική τους συμπεριφορά, κ.ά. Τριάντα δύο παιδιά από το διαγενεακό πρόγραμμα και είκοσι πέντε παιδιά από μια τακτική ομάδα του κέντρου πρώιμης μάθησης ερωτήθηκαν για τους εμπειρία με τους ηλικιωμένους. Το πρόγραμμα περιελάμβανε δραστηριότητες μεταξύ παιδιών και ηλικιωμένων όπως το παιχνίδι bingo, την κηπουρική, την αφήγηση, το τραγούδι και μουσικές παραστάσεις. Οι συνεδρίες ήταν συνήθως ένα μείγμα δομημένων και αδόμητων δραστηριοτήτων. Πραγματοποιήθηκαν επίσης αμοιβαίες επισκέψεις. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά και στις δύο ομάδες είχαν θετική

³ Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, η Τρίτη ηλικία ξεκινά από την ηλικία των 65 ετών, ωστόσο στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιείται η ορολογία που αναφέρεται στο συγκεκριμένο άρθρο.

στάση προς τους ηλικιωμένους, απολάμβαναν να κάνουν φίλους, να τραγουδούν τραγούδια μαζί και να μαθαίνουν για τις ιστορίες ζωής των ηλικιωμένων ενηλίκων.

Οι Verhage, Schuurman και Lindenberg (2021) εφάρμοσαν επίσης ένα διαγενεακό πρόγραμμα, εστιάζοντας στην υποκείμενη διαδικασία της επαφής μεταξύ των γενεών. Στην έρευνα συμμετείχαν «νέοι ενήλικες» ηλικίας 15-24 ετών (με την πλειοψηφία των συμμετεχόντων μεταξύ 15-18 ετών), οι οποίοι ακολούθησαν ένα βραχυπρόθεσμο διαγενεακό πρόγραμμα 25 ωρών, όπου είχαν προσωπική επαφή με έναν ηλικιωμένο σε μια δομή μακροχρόνιας φροντίδας και το οποίο περιλάμβανε δραστηριότητες όπως περπάτημα, βόλτα για παγωτό/ποτό, επιτραπέζια παιχνίδια. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η θετική εμπειρία επαφής μεταφράζεται σε αλλαγή της εικόνας της ομάδας των ηλικιωμένων και σχετίζεται με την τοποθέτηση αυτής της εμπειρίας στο προσωπικό πλαίσιο αναφοράς των νέων ενηλίκων.

Συζήτηση

Εξετάζοντας τα στοιχεία που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση φάνηκε ότι πλήθος παραγόντων επηρεάζουν τη διαμόρφωση στερεοτύπων και αρνητικών στάσεων, και αυτοί μπορεί να προέρχονται ή να εδράζονται τόσο στο οικογενειακό όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον ανατροφής και ανάπτυξης των παιδιών. Μέσα από την ανασκόπηση αναδείχθηκε επίσης ότι τα διαγενεακά προγράμματα φυσικής δραστηριότητας μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά ως προς την άρση των αρνητικών στερεοτύπων, την αλλαγή στάσεων και τη δημιουργία στενών σχέσεων μεταξύ των γενεών.

Αναφορικά με τη διαμόρφωση των στερεοτύπων οι έρευνες έδειξαν ότι ο κοινωνικός περίγυρος των παιδιών και πιο συγκεκριμένα οι ομάδες των συνομηλίκων φαίνεται πως διαμορφώνουν ή επηρεάζουν τα στερεότυπα για τα ηλικιωμένα άτομα (Lineweaver et al., 2017). Πράγματι, οι σχέσεις με τους συνομηλίκους είναι σημαντικοί παράγοντες κοινωνικοποίησης (Aboud & Doyle, 1996) και βιβλιογραφικά υπάρχουν ενδείξεις ότι οι φίλοι έχουν πιο όμοιες στάσεις από ό,τι οι «μη φίλοι» (Erwin, 1985). Πέρα όμως από τις φιλικές επιρροές, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης διαφάνηκε ότι απεικονίζουν τους ηλικιωμένους με τρόπο που ασκεί επίδραση στη διαμόρφωση στερεοτύπων για τα άτομα τρίτης ηλικίας (Makita et al., 2021). Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό εάν αναλογιστεί κανείς ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα που μεγάλωσε με τη διαδικτυακή κοινωνική δικτύωση είναι η γενεά των σημερινών νέων ενηλίκων (McDool, Powell, Roberts & Taylor, 2016). Υπάρχει ένας σημαντικός όγκος εργασιών που υποστηρίζει το επιχείρημα ότι οι ηλικιωμένοι ενήλικες έχουν απεικονιστεί με υπεραπλουστευμένο και γενικευμένο τρόπο αναφορικά με τη συχνότητα των στερεοτυπικών αναπαραστάσεων, ωστόσο το περιεχόμενο των κοινωνικών μέσων δικτύωσης σχετικά με τους ηλικιωμένους δεν έχει μελετηθεί επαρκώς (Χυ, 2022).

Απεικονίσεις αυτού του είδους φάνηκε ότι υπάρχουν και στα παιδικά (εικονογραφημένα) βιβλία (Hollis-Sawyer & Cuevas, 2013). Η συγκεκριμένη διαπίστωση εγείρει ανησυχία εάν αναλογιστεί κανείς ότι τα παιδικά εικονογραφημένα βιβλία χρησιμοποιούνται ως εργαλείο διδασκαλίας και μάθησης (Danowski & Robinson, 2012). Μέσω των παιδικών εικονογραφημένων βιβλίων, τα παιδιά εκτίθενται σε κοινωνικές αξίες που μπορεί να περιλαμβάνουν στερεοτυπικές ιδέες για το τι σημαίνει να είναι κάποιος ηλικιωμένος καθώς και για τη διαδικασία της γήρανσης (Klein, et al., 2005; McGuire, et al., 2005). Αν και έχει διεξαχθεί σημαντική έρευνα σχετικά με τα παιδικά εικονογραφημένα βιβλία και τις στερεοτυπικές απεικονίσεις φύλου (π.χ. Abad & Pruden, 2013; Hamilton, Anderson, Broadbush & Young, 2006), λιγότερες έρευνες υπάρχουν σχετικά με την παιδική λογοτεχνία και τη στερεοτυπική απεικόνιση της γήρανσης (Danowski & Robinson, 2012).

Όπως συμβαίνει με τα στερεότυπα, φαίνεται πως και στις στάσεις των παιδιών σημαντικό ρόλο παίζει ο τρόπος απεικόνισης των ατόμων τρίτης ηλικίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Levy et al., 2014; Makita, et al., 2021) και τη λογοτεχνία. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα smartphones έχουν γίνει μέρος της καθημερινότητας και τα παιδιά έχουν πρόσβαση στα διαδίκτυο σε όλο και μικρότερες ηλικίες (Dyer, 2018). Το γεγονός αυτό μπορεί να συμβάλει στην κανονικοποίηση στερεοτυπικών συμπεριφορών (Fernandez & Menon, 2022) δεδομένου ότι είναι εύκολο ένα παιδί να πιστέψει αυτό που μέσα από εικόνες προβάλλεται ως «φυσικολογικό».

Το οικογενειακό περιβάλλον αναδείχθηκε στις περισσότερες έρευνες επίσης σημαντικός παράγοντας διαμόρφωσης των στάσεων των παιδιών, με την επίδραση των γονέων να είναι καθοριστική. Σύμφωνα με τον Cunningham (2001) οι γονεϊκές επιρροές αναμφίβολα εμφανίζονται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του παιδιού, και στις περισσότερες περιπτώσεις συνεχίζονται και αφού το παιδί έχει εγκαταλείψει το γονεϊκό σπίτι. Όταν οι γονείς είναι αμφίθυμοι ή αρνητικοί απέναντι σε μια ομάδα, τα παιδιά τους τείνουν να είναι αμφίθυμα ή απορριπτικά απέναντι στην ομάδα (Degner & Dalege, 2013; Radke-Yarrow, Trager & Miller, 1952).

Μελετώντας τις έρευνες που συμπεριλήφθηκαν στην ανασκόπηση, παρατηρείται ότι στην αντιμετώπιση αλλά και πρόληψη των αρνητικών στερεοτύπων και στάσεων των παιδιών μπορούν να συμβάλλουν τα διαγενεακά προγράμματα φυσικής δραστηριότητας. Τα διαγενεακά προγράμματα φυσικής δραστηριότητας φάνηκε να αποτελούν σημαντικούς διαμεσολαβητές στις αλληλεπιδράσεις και τη σύνδεση των γενεών σε παραμέτρους όπως: η ενίσχυση και η αύξηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των γενεών, η άρση των στερεοτύπων και προκαταλήψεων, η δημιουργία θετικών εμπειριών με ηλικιωμένα άτομα και η ανάπτυξη θετικών στάσεων προς την «άλλη» γενεά. Τα ευρήματα αυτά είναι ενθαρρυντικά ως προς την πιθανότητα ένα διαγενεακό πρόγραμμα να ενισχύει τη φυσική δραστηριότητα, αλλά και την αλληλεπίδραση μεταξύ των γενεών (McConnell & Naylor, 2016).

Κατά τους Flora και Faulkner (2007) η επαφή μεταξύ των γενεών που πραγματοποιείται σε ένα περιβάλλον όπου το σώμα κατέχει σημαντικό ρόλο, μπορεί να παρέχει μια εικόνα για το μέλλον και αυτό με τη σειρά του μπορεί να επιβεβαιώσει ή να αμφισβητήσει τα πολιτισμικά στερεότυπα σχετικά με τη γήρανση και τη φυσική δραστηριότητα. Σύμφωνα με τα παραπάνω, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η εξοικείωση των παιδιών με μια πιο ρεαλιστική και εξατομικευμένη άποψη της γήρανσης μπορεί να μειώσει τις αρνητικές στάσεις προς τους ηλικιωμένους ενήλικες απομυθοποιώντας τα αρνητικά στερεότυπα (Ruiz-Montero, Chiva-Bartoll, Salvador-García & González-García, 2020). Αντίστοιχα, και από την πλευρά των ηλικιωμένων, στην έρευνα της Teater (2016) φάνηκε πως οι περισσότεροι συμφώνησαν ότι η συμμετοχή τους τούς έδωσε τη δυνατότητα να αποδεχτούν τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων. Οι ηλικιωμένοι ενήλικες ανέφεραν ότι οι σκέψεις και τα στερεότυπά τους για τα παιδιά αμφισβητήθηκαν (Teater, 2016).

Οι ψυχοκινητικές δραστηριότητες σε διαγενεακό πλαίσιο αποσκοπούν στην υποστήριξη της υγείας και της ευημερίας του ατόμου παρέχοντας ευχάριστη κοινωνική αλληλεπίδραση και προάγοντας τη φυσική δραστηριότητα (Mosor et al., 2019). Ωστόσο, παρά την ενθάρρυνση για μια διαγενεακή προσέγγιση της φυσικής δραστηριότητας (βλ. Flora & Faulkner, 2007), λόγω των σημαντικών οφελών για τους συμμετέχοντες, μέχρι σήμερα φαίνεται να υπάρχει έλλειψη βιβλιογραφίας σχετικά με διαγενεακές παρεμβάσεις φυσικής δραστηριότητας (Iliano et al., 2022; McConnell & Naylor, 2016).

Αναφορικά με τα διαγενεακά προγράμματα φυσικής δραστηριότητας είναι αξιοσημείωτο ότι μόνο στις έρευνες των McConnell και Naylor (2016) και Mosor και συν. (2019) το περιεχόμενο του προγράμματος αφορούσε αμιγώς τη φυσική δραστηριότητα. Αρκετά διαγενεακά προγράμματα φάνηκε να στηρίζουν το περιεχόμενο τους σε κάποιος είδος φυσικής δραστηριότητας πχ. χορό, τάι τσι, παιχνίδι σε παιδική χαρά, περπάτημα, βόλτα για ψώνια συνδυαστικά πάντα με άλλες (καθιστικές) δραστηριότητες (πχ. επιτραπέζια παιχνίδια, καλλιτεχνικές δράσεις) (Douse, Farrer & Aujla, 2020; Teater, 2016; Verhage, Schuurman & Lindenberg, 2021). Μάλιστα η έρευνα των Kirsha και συν. (2021) περιελάμβανε κυρίως

δραστηριότητες αναψυχής όπως παιχνίδι bingo, ανάγνωση ιστοριών, μουσική και τραγούδι και το μοναδικό είδος φυσικής δραστηριότητας ήταν η κηπουρική, γεγονός που εγείρει τον προβληματισμό αναφορικά με το περιεχόμενο των διαγενεακών προγραμμάτων φυσικής δραστηριότητας, τα είδη των διαγενεακών προγραμμάτων φυσικής δραστηριότητας που μπορούν να εφαρμοστούν και την αποτελεσματικότητά τους.

Συμπεράσματα

Όσα αναφέρθηκαν στην παρούσα ανασκόπηση φανερώνουν την ύπαρξη αρκετών παραμέτρων που μπορούν να συμβάλλουν στη διαμόρφωση αρνητικών στερεοτύπων και στάσεων των παιδιών ως προς τα άτομα τρίτης ηλικίας. Σημαντική ως προς τη δημιουργία και επικράτηση αρνητικών στερεοτύπων και στάσεων είναι η συνεχής έκθεση των παιδιών σ' αυτά τα ερεθίσματα, καθώς π.χ. τα στερεότυπα για τα άτομα τρίτης ηλικίας είναι διάχυτα στην κοινωνία (κινηματογράφος, σχολεία, οικογένεια, κ.ά.). Ο σύγχρονος τρόπος ζωής επίσης με μειωμένες επαφές μεταξύ παιδιών και ατόμων τρίτης ηλικίας επιτείνει το φαινόμενο (Bertram et al., 2018). Επιπλέον, η δυσκολία αντιμετώπισης και διαχείρισης των αρνητικών στερεοτύπων και των στάσεων έγκειται αφενός στην παγίωση τους από μικρή ηλικία, αφετέρου στην πληθώρα των παραγόντων που συμβάλλουν στην αναπαραγωγή και την επικράτησή τους.

Η μεταβολή των παραπάνω παραμέτρων απαιτεί ριζικές αλλαγές σε διάφορα επίπεδα (ατομικό, κοινωνικό, πολιτικό) και νέες συνθήκες, ώστε να διαμορφωθεί ένα συμπεριληπτικό πλαίσιο για όλους/ες ανεξαρτήτως ηλικίας. Για τη δημιουργία μιας συμπεριληπτικής κοινωνίας, οι αλλαγές χρειάζεται να αφορούν ποιοτικές και ορθές γνώσεις και πληροφορίες που θα λαμβάνουν οι άνθρωποι για τα ηλικιωμένα άτομα. Επιπλέον, σημαντικό είναι να υπάρξουν δυνατότητες αλληλεπίδρασης μεταξύ των γενεών, ώστε μέσω της επαφής με «τους άλλους» να διαφοροποιηθούν πάνω στα ήδη υπάρχοντα σχήματα, να αποδεχτούν τη διαφορετικότητα και να άρουν τα στερεότυπά τους.

Η ποικιλομορφία των παραμέτρων όμως που συμβάλλουν στη δημιουργία ή διαμόρφωση των αρνητικών στερεοτύπων και στάσεων, τις καθιστά ένα υπαρκτό και σοβαρό ζήτημα που επιτάσσει την εύρεση λύσεων και στρατηγικών διαχείρισης τους. Αρχικά, φαίνεται απαραίτητο να γίνουν αλλαγές σε κοινωνικό επίπεδο. Σε γενικές γραμμές η θέση (στάτους) των ηλικιωμένων στην κοινωνία δεν είναι αυτή που θα έπρεπε (Meshel & Glynn, 2004).

Προτάσεις

Η κοινωνία μέσω διάφορων φορέων αλλά και η πολιτεία μέσω του κρατικού μηχανισμού θα μπορούσαν να προχωρήσουν σε εκστρατείες ενημέρωσης των πολιτών σχετικά με τη γήρανση και τις δυνατότητες/δεξιότητες των ατόμων τρίτης ηλικίας. Ωστόσο, και σε ατομικό επίπεδο χρειάζεται ο προβληματισμός των ενηλίκων πρωτίστως, ώστε να αναθεωρήσουν τις στάσεις τους και να συμβάλλουν στην κοινωνική αλλαγή. Για τη δημιουργία ενός πλαισίου που θα εξοικειώνει τις νεότερες γενιές με τη διαδικασία του γήρατος και θα καλλιεργεί θετικές στάσεις προς τα άτομα τρίτης ηλικίας απαιτείται και η συμβολή της εκπαίδευσης. Οι επαγγελματίες της εκπαίδευσης πρέπει να γνωρίζουν την ανάγκη για εκπαίδευση σε θέματα γήρανσης και να υποστηρίζουν την ενσωμάτωσή της στα σχολικά προγράμματα σπουδών (McGuire, 1987), αλλά και να λάβουν οι ίδιοι κατάλληλη εκπαίδευση.

Επιπλέον, η άρση των αρνητικών στερεοτύπων και η καλλιέργεια θετικών στάσεων προς τα άτομα τρίτης ηλικίας μπορεί να επιτευχθεί με την προώθηση των διαγενεακών επαφών και προγραμμάτων. Η προσέγγιση των νεότερων με τους γηραιότερους της κοινωνίας φαίνεται συμβατή από διάφορες απόψεις, όπως πχ. αμοιβαίες ανάγκες σχετικά με την κοινωνική μάθηση (Hatton-Yeo, 2007), ενώ επιδεικνύουν και ομοιότητες σε φυσικές προδιαθέσεις όπως η ισορροπία, η δύναμη, η απόδοση (Granacher, Muehlbauer, Gollhofer, Kressig & Zahner, 2011), γεγονός που υποδεικνύει την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα όσον αφορά στα διαγενεακά προγράμματα γενικά και τα προγράμματα φυσικής δραστηριότητας ειδικά.

Σε πρακτικό επίπεδο, τόσο το κράτος μέσω της οργάνωσης διαγενεακών προγραμμάτων στο πλαίσιο του σχολείου όσο και εκτός του σχολείου, ανεξάρτητοι φορείς και σύλλογοι μπορούν να συμβάλλουν στην αύξηση των ποιοτικών επαφών μεταξύ των γενεών μέσω της υλοποίησης των διαγενεακών προγραμμάτων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abad, C., & Pruden, S. M. (2013). Do storybooks really break children's genderstereotypes? *Frontiers in Psychology*, 4, 986.
- Aboud, F. E., & Doyle, A. B. (1996). Parental and peer influences on children's racial attitudes. *International Journal of Intercultural Relations*, 20(3-4), 371-383.
- Attar-Schwartz, S., Tan, J. P., & Buchanan, A. (2009)*⁴. Adolescents' perspectives on relationships with grandparents: The contribution of adolescent, grandparent, and parent-grandparent relationship variables. *Children and Youth Services Review*, 31(9), 1057-1066. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.05.007>
- Bertram, A. G., Burr, B. K., Sears, K., Powers, M., Atkins, L., Holmes, T., ... & Kuns, J. B. (2018). Generations learning together: Pilot study for a multigenerational program. *Journal of Intergenerational Relationships*, 16(3), 243-255.
- Bousfield, C., & Hutchison, P. (2010)*. Contact, anxiety, and young people's attitudes and behavioral intentions towards the elderly. *Educational Gerontology*, 36(6), 451-466.
- Chorn Dunham, C., & Casadonte, D. (2009)*. Children's attitudes and classroom interaction in an intergenerational education program. *Educational Gerontology*, 35(5), 453-464.
- Cohen-Mansfield, J., & Jensen, B. (2017). Intergenerational programs in schools: Prevalence and perceptions of impact. *Journal of Applied Gerontology*, 36(3), 254-276. <https://doi.org/10.1177/0733464815570663>
- Cunningham, M. (2001). The influence of parental attitudes and behaviors on children's attitudes toward gender and household labor in early adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 111-122.
- Danowski, J., & Robinson, T. (2012)*. The portrayal of older characters in popular children's picture books in the US: A content analysis from 2000 to 2010. *Journal of Children and Media*, 6(3), 333-350. <https://doi.org/10.1080/17482798.2011.630741>
- Davidovic, M., Djordjevic, Z., Erceg, P., Despotovic, N., & Milosevic, D. P. (2007). Ageism: does it exist among children?. *The Scientific World Journal*, 7, 1134-1139.
- Davidson, D., Luo, Z., & Fulton, B. R. (2008). Stereotyped views of older adults in children from the people's republic of China and from the United States. *Journal of Intergenerational Relationships*, 5(4), 7-24. https://doi.org/10.1300/J194v05n04_02
- Degner, J., & Dalege, J. (2013)*. The apple does not fall far from the tree, or does it? A meta-analysis of parent-child similarity in intergroup attitudes. *Psychological Bulletin*, 139(6), 1270.
- Donizzetti, A. R. (2019). Ageism in an aging society: The role of knowledge, anxiety about aging, and stereotypes in young people and adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(8), 1329. <https://doi.org/10.3390/ijerph16081329>
- Douse, L., Farrer, R., & Aujla, I. (2020). The impact of an intergenerational dance project on older adults' social and emotional well-being. *Frontiers in Psychology*, 11, 561126.
- Drury, L., Hutchison, P., & Abrams, D. (2016)*. Direct and extended intergenerational contact and young people's attitudes towards older adults. *British Journal of Social Psychology*, 55(3), 522-543.
- Dyer, T. (2018). The effects of social media on children. *Dalhousie Journal of Interdisciplinary Management*, 14.
- Flamion, A., Missotten, P., Marquet, M., & Adam, S. (2019). Impact of contact with grandparents on children's and adolescents' views on the elderly. *Child Development*, 90(4), 1155-1169.
- Femia, E. E., Zarit, S. H., Blair, C., Jarrott, S. E., & Bruno, K. (2008). Intergenerational preschool experiences and the young child: Potential benefits to development. *Early Childhood Research Quarterly*, 23(2), 272-287.
- Fernandes, C. S. N. D. N., Moreira, T., & Galvão, J. (2023). Children's attitudes towards aging people-validation of an instrument. *International Journal of Child Care and Education Policy*, 17(1), 1-11.

⁴ Το παρόν σύμβολο (*) χρησιμοποιείται για τις έρευνες που συμπεριλήφθηκαν στη βιβλιογραφική ανασκόπηση.

- Fernandez, M., & Menon, M. (2022). Media Influences on Gender Stereotypes. *IAHRW International Journal of Social Sciences Review*, 10(2), 121-125.
- Flora, P. K., & Faulkner, G. E. (2007). Physical activity: An innovative context for intergenerational programming. *Journal of Intergenerational Relationships*, 4(4), 63-74.
- Granacher, U., Muehlbauer, T., Gollhofer, A., Kressig, R. W., & Zahner, L. (2011). An intergenerational approach in the promotion of balance and strength for fall prevention—a mini-review. *Gerontology*, 57(4), 304-315.
- Gilbert, C. N., & Ricketts, K. G. (2008)*. Children's attitudes toward older adults and aging: A synthesis of research. *Educational Gerontology*, 34(7), 570-586.
- Giles, H., & Reid, S. A. (2005). Ageism across the lifespan: Towards a self-categorization model of ageing. *Journal of Social Issues*, 61(2), 389-404.
- Hamilton, M. C., Anderson, D., Broadus, M., & Young, K. (2006). Gender stereotyping and under-representation of female characters in 200 popular children's picture books: A twenty-first century update. *Sex Roles*, 55, 757-765.
- Harper, S. (2014). Economic and social implications of aging societies. *Science*, 346(6209), 587-591.
- Hatton-Yeo A. 2007. *Intergenerational practice: active participation across the generations*. Stoke on Trent: Beth Johnson Foundation.
- Hernandez, C. R., & Gonzalez, M. Z. (2008). Effects of intergenerational interaction on aging. *Educational gerontology*, 34(4), 292-305.
- Heyman, J. C., Gutheil, I. A., & White-Ryan, L. (2011)*. Preschool children's attitudes toward older adults: comparison of intergenerational and traditional day care. *Journal of Intergenerational Relationships*, 9(4), 435-444.
- Hollis-Sawyer, L., & Cuevas, L. (2013)*. Mirror, mirror on the wall: Ageist and sexist double jeopardy portrayals in children's picture books. *Educational Gerontology*, 39(12), 902-914.
<https://doi.org/10.1080/03601277.2013.767650>
- Iliano, E., Beeckman, M., Latomme, J., & Cardon, G. (2022). The GRANDPACT Project: The Development and Evaluation of an Intergenerational Program for Grandchildren and Their Grandparents to Stimulate Physical Activity and Cognitive Function Using Co-Creation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(12), 7150.
- Jopp, D. S., Jung, S., Damarin, A. K., Mirpuri, S., & Spini, D. (2017). Who is your successful aging role model?. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 72(2), 237-247.
<https://doi.org/10.1093/geronb/gbw138>
- Kafkova, M. P. (2016). The „Real “Old Age and the Transition between the Third and Fourth Age. *Sociológia-Slovak Sociological Review*, 48(6), 622-640.
- Klausmeier, H. J., & Ripple R. (1971). *Learning and Human Abilities*. New York: Harper.
- Klein, D. A., Council, K. J., & McGuire, S. L. (2005). Education to promote positive attitudes about aging. *Educational Gerontology*, 31(8), 591-601.
- Kirsha, E., Frydenberg, E., & Deans, J. (2021)*. Benefits of an intergenerational program in the early years. *Journal of Early Childhood Education Research*, 10(2), 140-164.
- Kwong See, S. T., & Nicoladis, E. (2010)*. Impact of contact on the development of children's positive stereotyping about aging language competence. *Educational Gerontology*, 36(1), 52-66.
- Levy, B. R., Chung, P. H., Bedford, T., & Navrazhina, K. (2014)*. Facebook as a site for negative age stereotypes. *The Gerontologist*, 54(2), 172-176.
- Lineweaver, T. T., Roy, A., & Horth, M. (2017)*. Children's stereotypes of older adults: Evaluating contributions of cognitive development and social learning. *Educational Gerontology*, 43(6), 300-312.
- Makita, M., Mas-Bleda, A., Stuart, E., & Thelwall, M. (2021)*. Ageing, old age and older adults: A social media analysis of dominant topics and discourses. *Ageing & Society*, 41(2), 247-272.
- McConnell, J., & Naylor, P. J. (2016)*. Feasibility of an intergenerational-physical-activity leadership intervention. *Journal of Intergenerational Relationships*, 14(3), 220-241.

- McDool, E., Powell, P., Roberts, J., & Taylor, K. (2016). Social media use and children's wellbeing. IZA Discussion Paper No. 10412. <https://ssrn.com/abstract=2886783>
- McGuire, S. L. (1987). Aging education in schools. *Journal of School Health*, 57(5), 174-176
- McGuire, S. L. (2017). Aging education: A worldwide imperative. *Creative Education*. <http://dx.doi.org/10.4236/ce.2017.812128>
- McGuire, S. L., Klein, D. A., & Couper, D. (2005). Aging education: A national imperative. *Educational Gerontology*, 31(6), 443-460.
- Meshel, D. S., & MCGlynn, R. P. (2004). Intergenerational contact, attitudes, and stereotypes of adolescents and older people. *Educational Gerontology*, 30(6), 457-479.
- Mosor, E., Waldherr, K., Kjekken, I., Omara, M., Ritschl, V., Pinter-Theiss, V., ... & Stamm, T. (2019)*. An intergenerational program based on psycho-motor activity promotes well-being and interaction between preschool children and older adults: Results of a process and outcome evaluation study in Austria. *BMC Public Health*, 19, 1-13.
- Ory, M., Hoffman, M. K., Hawkins, M., Sanner, B., & Mockenhaupt, R. (2003). Challenging aging stereotypes: strategies for creating a more active society. *American Journal of Preventive Medicine*, 25(3), 164-171. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(03\)00181-8](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(03)00181-8)
- Ridgway, V., Mason-Whitehead, E., & McIntosh-Scott, A. (2018). Visual perceptions of ageing; A longitudinal mixed methods study of UK undergraduate student nurses' attitudes and perceptions towards older people. *Nurse Education in Practice*, 33, 63-69. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2018.08.005>
- Robinson, T., Callister, M., Magoffin, D., & Moore, J. (2007)*. The portrayal of older characters in Disney animated films. *Journal of Aging Studies*, 21(3), 203-213.
- Romack, J. L. (2004). Increasing physical activity in nursing home residents using student power, not dollars. *Educational Gerontology*, 30(1), 21-38.
- Ruiz-Montero, P. J., Chiva-Bartoll, O., Salvador-García, C., & González-García, C. (2020). Learning with older adults through intergenerational service learning in physical education teacher education. *Sustainability*, 12(3), 1127.
- Seefeldt, C., Jantz, R. K., Galper, A., & Serock, K. (1977). Using pictures to explore children's attitudes toward the elderly. *The Gerontologist*, 17(6), 506-512. <https://doi.org/10.1093/geront/17.6.506>
- Teater, B. (2016)*. Intergenerational programs to promote active aging: The experiences and perspectives of older adults. *Activities, Adaptation & Aging*, 40(1), 1-19.
- Verhage, M., Schuurman, B., & Lindenberg, J. (2021)*. How young adults view older people: Exploring the pathways of constructing a group image after participation in an intergenerational programme. *Journal of Aging Studies*, 56, 100912.
- Xu, W. (2022). (Non-) Stereotypical representations of older people in Swedish authority-managed social media. *Ageing & Society*, 42(3), 719-740.
- World Health Organization (1996). The Heidelberg guidelines for promoting physical activity among older persons. *Journal of Aging and Physical Activity*, 5, 2-8.

